Лемещук Марина Анатоліївна

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ НАУКОВО – ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ

Постановка проблеми. Сучасному українському суспільстві, притаманний бурхливий темп соціальних змін, що зумовив виникнення актуального та проблемного питання соціалізації особистості в дошкільному дитинстві. Саме в той час, коли в людини формується уявлення про навколишній світ, явища соціального життя, взаємини між людьми, дитина повинна засвоїти багато правил, які склалися в суспільстві.

Сучасні науковці (М. Галагузова, Н. Голованова, І. Звєрєва, А. Капська, Н. Лавриченко, С. Литвиненко, А. Мудрик, С. Савченко, С. Харченко) серед причин, що актуалізують розробку проблем соціалізації особистості у сучасному суспільстві виокремлюють такі як, розширення меж соціалізації та зміну уявлень про цей процес; необхідність забезпечення активного пристосування дітей до нових для них соціальних умов життєдіяльності, набуття ними соціально-емоційної рівноваги та стійкості до впливу змінних умов соціуму; ускладнення сучасних вимог суспільства до функціонування соціальних інституцій, які повинні не лише готувати дитину до дорослого життя, а й формувати її як повноцінну особистість, суб'єкт соціалізації та власної життєтворчості [6].

Розроблено сучасні концепції соціалізації особистості (Н. Голованова, Н. Заверико, І. Звєрєва, Н. Лавриченко, Г. Лактіонова, А. Мудрик, С. Савченко, С. Харченко); розкрито соціально-психологічні аспекти соціалізації з урахуванням вікових особливостей (В. Абраменкова, К. Альбуханова-Славська, І. Бех, Л. Божович, Л. Виготський, Д. Ельконін, І. Кон, О. Кононко, В. Кудрявцев, О. Леонтьєв, В. Мухіна, А. Петровський, Т. Рєпіна, Д. Фельдштейн); соціально-педагогічні засади проблеми з урахуванням нової соціокультурної ситуації характеризуються у дослідженнях Т. Алєксєєнко, О. Безпалько, В. Болгаріної, Т. Василькової, Ю. Василькової, М. Галагузової, І. Звєрєвої, А. Капської, Л. Коваль,

В. Кузя, С. Литвиненко, Л. Міщик, Л. Новікової, А. Рижанової, С. Хлєбік, Л. Штефан.

Відтак проблеми соціалізації дітей дошкільного віку зумовлені зміною соціокультурних умов формування особистості, суперечливим станом соціально-педагогічної теорії та практики. Тому головною домінантою є соціалізація особистості як результат її соціального розвитку та виховання, досягнення оптимальної форми соціальної активності та компетентності, що дає змогу дитині бути активним перетворювачем власного життя та довкілля, мати право свободи вибору і ставати суб'єктом власної життєдіяльності. У зв'язку з цим дошкільному навчальному закладу відводиться особлива роль – спільно з сім'єю стати провідною соціальною інституцією соціалізації, яка забезпечує запровадження соціально-педагогічного супроводу соціалізації дітей дошкільного віку, спрямовує на розвиток соціально та індивідуально значущих рис особистості та її успішне функціонування як суб'єкта власної життєдіяльності у суспільному довкіллі.

Мета статті зумовлюється потребою в обґрунтуванні аспектів проблеми соціалізації дітей дошкільного віку у сучасних науково-педагогічних дослідженнях.

Виклад основного матеріалу. Вивчення наукового трактування багатоаспектного процесу соціалізації призвело до широкого й вузького розуміння цього поняття. Соціалізація в широкому розумінні передбачає визначення, походження й формування родової сутності природи людини, тобто йдеться про історичний процес розвитку людства, філогенез. Соціалізація у вузькому сенсі — це процес залучення людини до соціального життя шляхом активного засвоєння його норм, цінностей, ідеалів та відтворення у життєдіяльності. Виходячи із тлумачення соціалізації як результату засвоєння людиною умов соціального життя й активного відтворення нею соціального досвіду, її можна розглядати як типовий та одиничний процеси. Перший визначається соціальними умовами, залежить від класових, етнічних, культурних та інших відмінностей і пов'язаний з формуванням типових для певної спільноти

стереотипів поведінки. Соціалізація як одиничний процес пов'язана з індивідуалізацією особистості, виробленням нею власної лінії поведінки, набуттям особистого життєвого досвіду і як результату — становленням індивідуальності [6].

Сучасні психологи і соціологи підкреслюють, що процес соціалізації людини триває протягом всього життя. А це означає, що в продовж всього людського життя здійснюється залучення індивіда в соціальні взаємини завдяки чому відбувається зміна його психіки. Проте поняття «розвиток психіки» і «соціалізація» не тотожні один одному, хоч і перетинаються. [4]

И.С. Кон стверджує: «Розвиваючись, особистість стає суб’єктом соціальних відносин, здатним впливати на іншу людини, але через діалогічність, свідомість, рефлексію, людина може впливати і на себе як на соціальний об’єкт. Такі дії, не вважаються соціалізацією, але можуть складати основу розвитку особистості». [3]

Успішній соціалізації сприяє дія таких чинників, як очікування, зміна поведінки і прагнення відповідати цим очікуванням. Долучаючись до процесу історичної практики, індивід проявляє свою соціальну сутність, формує соціальні якості, набуває особистого життєвого досвіду. Об'єктивно, формуючи й розвиваючи власне «Я», особа не може існувати без спілкування та поза діяльністю. Отже, основними сферами соціалізації, як стверджують психологи можна вважати діяльність, спілкування та самосвідомість. У діяльності людина виражає себе як суспільний індивід, проявляє особистісні смисли, самостійність, ініціативу, творчість і професіоналізм, засвоює нові види прояву власної активності. У сфері спілкування відбувається поглиблене розуміння себе та інших учасників комунікативного процесу, збагачення змісту взаємодії та сприйняття людьми один одного. Сфера самосвідомості передбачає становлення «Я-концепції» індивіда, осмислення свого соціального статусу, засвоєння соціальних ролей, формування соціальної позиції, моральної орієнтації людини [1].

Створення технологій соціального становлення дитини, їх практична реалізація щодо введення її в соціальну дійсність має здійснюватися на глибокому знанні і правильному використанні як психологічних закономірностей функціонування і розвитку особистості в період дошкільного дитинства, так і особливостей сучасного соціального середовища, в якому живе і зростає як особистість дитина дошкільного віку і яке слугує своєрідним "матеріалом" для процесу її соціалізації. Відтак, педагог має володіти науковими знаннями про природу соціуму, соціокультурного середовища, норми якого як необхідну умову своєї життєдіяльності свідомо чи не усвідомлено вбирає в себе дитина. З іншого боку, виникає потреба з'ясування сутності процесу соціалізації особистості в дошкільному дитинстві.

Сучасні науковці (Ю. Богінська, С. Курінна, Р. Пріма, С. Савченко) визначають соціалізацію як набуття дошкільниками соціального досвіду, що здійснюється через діяльність, спрямовану на орієнтування в ситуації, пристосування до навколишнього, перетворення живої і неживої природи, власного „Я"; процес освоєння й реалізації зростаючою людиною соціального змісту; реальний зміст дорослішання дитини, у якому відбувається становлення значущої для індивідуальності суб'єкта активної творчої соціальної дії; історично зумовлений процес входження дитини у світ конкретних соціальних зв'язків і освоєння соціокультурного досвіду, засвоєння нею цінностей, норм поведінки; процес відтворення дитиною цих зв'язків за рахунок її включення в соціальне середовище, активної власної діяльності та спілкування [8].

Зазначимо, що випадкові соціальні дії мають місце в будь – якій соціальній ситуації, тобто коли взаємодіють два або більше індивідів. Наприклад, розмова дорослих про свої проблеми може достатньо сильно вплинути на дитину, але це навряд чи можна назвати виховним процесом. Соціалізуючись дитина не пасивно приймає різні дії (зокрема виховні), а поступово переходить від позиції об'єкту соціальної дії до позиції активного її суб'єкта. Дитина активна тому, що у неї існують потреби, і якщо виховання враховує ці потреби, то це сприятиме розвитку активності дитини.

Коротко охарактеризуємо творчий доробок учених з питань соціалізації дітей дошкільного віку, зосередивши увагу на уточненні базових понять та на основних положеннях наукових досліджень.

У докторському дослідженні І.П.Рогальської, присвяченому соціалізації особистості в дошкільному дитинстві, визначено модель соціально-педагогічного супроводу соціалізації особистості в дошкільному дитинстві, який автор трактує, як процес особистісної взаємодії між тим, хто супроводжує, і тим, хто цього потребує. Соціально-педагогічний супровід соціалізації особистості в дошкільному дитинстві дослідниця скеровує принципами: пріоритету інтересів дитини; балансу як оптимального співвідношення процесів індивідуалізації та соціалізації в їх єдності та відмінності; опертя на позитивне, принципу соціальної відповідності; комплексного підходу; діадичної взаємодії та відкритості супроводу [9].

Результатом процесу соціалізації дитини є її сформована соціально-комунікативна компетентність яку С.М.Курінна розглядає як готовність дитини ефективно взаємодіяти з оточенням у системі міжособистісних стосунків. Зміст такої компетентності, на її думку, визначає низка сформованих у дітей умінь, зокрема: уміння орієнтуватися в соціальних ситуаціях; правильно визначати особливості свого емоційного стану та інших людей; вибирати адекватні способи спілкування з оточенням і реалізувати їх у процесі взаємодії. Серед інституцій ранньої соціалізації дослідниця відводить особливе місце дошкільним навчальним закладам, так званим «занятійним групам» (освітні комплекси різних типів, дитячі розвивальні та навчальні центри з підготовки дитини до школи, педагогічні агенції, система гевернантських послуг, що охоплює дітей, які з різних причин не можуть постійно відвідувати дошкільні заклади, а тільки беруть участь у начальних заняттях), дитячі будинки, притулки, інтернати. З урахуванням різнорідності соціальних інститутів, в яких відбувається первинна соціалізація дітей дошкільного віку у виховному процесі, як стверджує науковець, повинні реалізовуватися такі умови: набуття дітьми досвіду оптимального розв’язання життєвих ситуацій з певною кількістю альтернатив;

розвиток уміння усвідомлювати, вербалізувати власний стан і стан оточення та враховувати його у взаєминах з ровесниками та дорослими; сприймання, оцінно-етичне коментування художніх творів як основи адекватної оцінки власного стану та стану оточення; інсценування конфліктних і безконфліктних способів взаємодії з оточенням з наступним їх обговоренням; наявність позитивного емоційного тла життєдіяльності дітей [5].

У дисертаційній роботі С.І. Семчук «Особливості впливу засобів масової інформації на соціалізацію дітей дошкільного віку» визначено провідні групи факторів соціалізації дітей дошкільного віку, що впливають на формування їхньої соціальної компетентності. За спрямованістю і результатами впливу ці групи факторів виявляються як пізнавально-інформаційні, технологічно-комунікаційні, утилітарні та фактор особистості дитини, яка зростає. С.І. Семчук зазначає, що: «соціальна компетентність є полікомпонентною рисою особистості, її інтегральною якістю, що складається з комплексу емоційних, мотиваційних особливостей і виявляється в соціальній активності та гуманістичній спрямованості особистості. Соціальна компетентність реалізує потребу особистості, яка зростає, бути суб'єктом освоєння світу природи, культури, людей, самої себе. У структурному плані соціальна компетентність є системним утворенням, що гіпотетично відповідає трьом критеріям: пізнавально-когнітивному, соціально-емоційному і діяльнісно - поведінковому» [10] .

Т.Є.Колєсіна у дисертаційній роботі підняла важливу і складну проблему виховання дітей старшого дошкільного віку, схильних до негативних проявів у поведінці. У зазначеній роботі діти з негативними проявами у поведінці характеризуються тим, що в них під впливом несприятливих для їхнього розвитку соціальних, психолого-педагогічних факторів відбувається порушення ставлення до норм поведінки. Автор стверджує, що саме в дошкільному віці за несприятливого життя й неправильного виховання створюються умови для появи і закріплення таких негативних якостей, як жорстокість, жадібність, брехливість, агресивність, які лежать в основі антисоціальної і навіть кримінальної поведінки у майбутньому. Детермінантами негативних проявів у поведінці дітей старшого

дошкільного віку авторка дослідження визначає соціально-економічні (явища мікросоціальної занедбаності: матеріальне розшарування населення, соціальна нерівність, тенденція до дегуманізації тощо), психолого-педагогічні (недоліки сімейного та суспільного виховання) та медико-біологічні (стан фізичного і психічного здоров'я дітей) чинники. За висновками вченої, особливості роботи з дітьми, схильними до негативних проявів у поведінці, полягають у поєднанні процесу виховання і перевиховання в цілеспрямовану взаємодію, співробітництво вихователів і вихованців як процес взаємовідносин між дітьми, вихователями, батьками на гуманістичній основі допомоги і захисту дитини. Реалізація програми профілактики негативних проявів у поведінці дітей старшого дошкільного віку, розроблена Т.Є.Колєсіною, спрямована на формування культури поведінки дітей, якісної підготовки їх до навчання в школі й включає комплексне використання потенційних можливостей психолого-педагогічної діагностики (використання традиційних і маловідомих діагностичних методик для визначення насамперед фізичного і психічного стану дитини), систему заходів формування здорового способу життя (зміцнення здоров'я через загартування, фізичні вправи, оптимальних руховий режим та режим харчування; прилучення дітей до посильної фізичної праці; дотримання гігієнічних норм поведінки у різних видах діяльності; виховання культури спілкування з дорослими та ровесниками; застосування доступних методів профілактики захворювання) та цілеспрямовану роботу з батьками (виявлення матеріально-побутових умов сім'ї, її складу, виховних позицій батьків, основних факторів сімейного середовища, які негативно впливають на процес формування особистості дитини, особливостей неблагонадійних дітей, їх систематизація та побудова на цій основі корекційної роботи з дітьми) [2] .

Висновки. Отже, соціалізація дітей дошкільного віку завжди перебуває в центрі наукових пошуків. Слід визнати, що незважаючи на актуальність проблематики соціалізації з позиції сучасної педагогіки і досить широке коло науковців, що займаються дослідженням соціалізації, багато її аспектів залишаються малодослідженими, зокрема особливості соціалізації дітей

старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення в умовах дошкільного навчального закладу, що становить перспективу подальших наукових розвідок.

Список використаної літератури:

1. Заверико Н. В. Становление понятия «социализация» / Н. В. Заверико, // Перспективы и развитие социальной активности молодежи: Сб. статей. – Запорожье. 1990. – С. 42 – 43.
2. Колєсіна Т.Є. Особливості виховання дітей старшого дошкільного віку, схильних до негативних проявів поведінки. Дис. … канд..пед.наук: 13.00.01/ Інститут проблем виховання АПН України / Т.Є. Колєсіна, – К., 1997. – 190 с.
3. Кон И.С. Психология ранней юности / И.С. Кон, – М. – изд – во «КГУ» 1989. – 459 с.
4. Курінна С.М. Особливості соціалізації дітей шести – семи років в різних умовах життєдіяльності: Дис. … канд.пед.наук: 13.00.05/ Слов'янський державний педагогічний університет / С.М. Курінна. – Слов'янськ, 2004. – 246 с.
5. Орбан - Лембрик Л. Соціальна психологія: Навч. Посібник / Л.Орбан – Лембрик.— К. : Академвидав, 2005., — 448 с.
6. Рогальська І.П. Соціалізація особистості у дошкільному дитинстві: сутність, специфіка, супровід: Монографія / І.П.Рогальська. – Київ: Міленіум, 2008. – 400 с.
7. Рогальська І.П. Теоретико – методичні засади соціалізації особистості у дошкільному: Дис. … док..пед.наук: 13.00.05 / Луганський національний університет імені Тараса Шевченка /І.П. Рогальська. – Луганськ, 2009. – 499 с.
8. Семчук С. І. Особливості впливу засобів масової інформації на соціалізацію дітей дошкільного віку Дис. … канд.пед.наук: 13.00.08 /

Уманський державний педагогічний університет ім. Павла Тичини / С.І. Семчук. – Умань, 2010. –185 с.

Лемещук Марина Анатоліївна

Соціалізація дітей дошкільного віку у контексті сучасних науково-педагогічних ідей.

У статті порушуються проблеми соціалізації дітей дошкільного віку. Автор аналізує стан розробки проблеми соціалізації дошкільників у вітчизняній педагогічній науці, визначає наукові здобутки сучасних учених.

Ключові слова: соціалізація, дошкільники, наукове дослідження, дисертація, адаптація.

Лемещук Марина Анатолиевна

Социализация детей дошкольного возраста в контексте современных научно - педагогических идей.

В статье нарушаются проблемы социализации детей дошкольного возраста. Автор анализирует состояние разработки проблемы социализации дошкольников в отечественной педагогической науке, определяет научные достижения современных ученых.

Ключевые слова: социализация, дошкольники, научное исследование, диссертация, адаптация.

Lemeschuk Marina Anatoliivna

Socialization of children of preschool age in the context of modern scientifically - pedagogical ideas.

The problems of socialization of children of preschool age are violated in the article . An author analyses the state of development of problem of socialization of preschool children in home pedagogical science, determines the scientific achievements of modern scientists.

Key words: socialization, preschool children, scientific research, dissertation, adaptation.